
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XX (2023), №2
s. 73-86
doi: 10.36121/krzepecki.20.2023.2.073

Karol Rzepecki
ORCID 0000-0002-5646-6622
(Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)

Zapomniana gałąź rodziny Wieniawskich - próba rekonstrukcji na podstawie materiałów źródłowych

Streszczenie: Osoba Józefa Wieniawskiego (1837-1912) cieszy się coraz większym zainteresowaniem wśród muzykologów. Pianista pozostawała przez całe życie niemal zupełnie w cieniu starszego brata – Henryka, co zapewne w dużej mierze znalazło swoje odzwierciedlenie w czasach nam współczesnych. Dlatego też zarówno osoba kompozytora, jak i jego twórczość wciąż wymagają bardziej szczegółowej analizy. Celem niniejszego artykułu jest próba ukazania nieznanych dotychczas faktów odnoszących się do niego, jak też członków rodziny kompozytora.

Słowa kluczowe: Józef Wieniawski, Henryk Wieniawski, rodzina Wieniawskich, Julius Schulhoff, Lublin

The forgotten branch of the Wieniawski family - An Attempt at Reconstruction Based on Source Materials

Annotation: The figure of Józef Wieniawski (1837-1912) is attracting increasing interest among musicologists. Throughout his life the pianist was almost completely overshadowed by his elder brother Henryk, a fact which has probably been largely reflected in our times. Therefore, both the composer himself and his work still require more detailed exploration. The aim of this article is to present hitherto unknown facts relating to him and members of the composer's family.

Keywords: Józef Wieniawski, Henryk Wieniawski, Wieniawski family, Julius Schulhoff, Lublin

Wstęp

Zagadnienia dotyczące rodziny Wieniawskich, a zwłaszcza Henryka (1835-1880) zostały opracowane w dużym stopniu. Wiele miejsca poświęcają im w swoich badaniach muzykolodzy polscy i zagraniczni. Kompleksowego omówienia poszczególnych

członków klanu Wieniawskich podjął się Ludwik Gawroński¹, w wielu przypadkach wspominając jednak pobieżnie o konkretnych postaciach. Obszernej literatury na swój temat doczekała się postać Henryka Wieniawskiego. Cennych informacji dostarcza publikacja Władimira Grigoriwea², wskazującego na istotne fakty z życia muzyka. Podobnie należy usytuować książkę Władysława Reissa³. Mówiąc o współczesnych badaniach odnoszących się do osoby Wieniawskiego nie można również pominąć Renaty Suchowiejko⁴. To wszystko nie wyczerpuje jednak problematyki dotyczącej kolejnych członków rodziny. Przedmiotem niniejszych rozważań będzie analiza nieznanych dotychczas faktów dotyczących Józefa Wieniawskiego i jego rodziny – córek i małżonki. Zagadnienie to dotychczas nie było przemilczanym w badaniach prowadzonych przez kolejnych muzykologów. W ocenie autora publikacji stanowi temat wymagający szczególnej analizy. W tym celu wykorzystano materiały źródłowe pozyskane podczas kwerendy przeprowadzonej zarówno w kraju, jak też i zagranicą. Cytowane materiały źródłowe pochodzące z prasy przytoczone zostały dosłownie, a zatem w sposób zgodny z obowiązującą wówczas pisownią.

Pierwsze chwile Józefa Wieniawskiego (1837-1912) w Brukseli

Pod koniec lat 50-tych XIX wieku nadszedł kres jednego z najsłynniejszych duetów w całej Europie. Drogi artystyczne Henryka i Józefa Wieniawskich rozeszły się, a później występowali ze sobą już tylko okazjonalnie, bowiem dość sporadycznie pojawiały się sprzyjające temu okoliczności. Obaj podążali własnymi, wytyczonymi przez siebie i niezależnymi ścieżkami. Miejscem, w którym doszło do dłuższego spotkania było jedno z centrów kulturalnych ówczesnej Europy – Bruksela. W stolicy Belgii ponownie skrzyżowały się ich ścieżki, już nie tylko na polu artystycznym, ale także rodzinnym. Tutaj należy poddać rozważaniom nie do końca jasne do dnia dzisiejszego fakty z życia rodziny.

Na przełomie 1881 i 1882 roku Józef Wieniawski wielokrotnie koncertował w Paryżu i Brukseli. Liczba występów była na tyle znacząca, że o fakcie poinformował nawet „Kurier Warszawski”: „Józef Wieniawski po kilkunastu koncertach w Belgii udał się do Paryża, gdzie występuje w porankach muzycznych Padeloup”⁵. Na łamach lokalnej prasy pojawiały się regularnie sprawozdania z wydarzeń minionych, ale także zapowiedzi kolejnych. Ostatni występ z tego okresu miał miejsce w paryskiej sali Herza - 1 marca 1882 roku. W kwietniu tego roku jedno z brukselskich czasopism poinformowało, że „Józef Wieniawski osiadł na stałe w Brukseli, gdzie zamieszkał przy Boulevard l'Observatoire 2”⁶. Była to jednak niezbyt dogodna lokalizacją, ze względu na dość odległe położenie od centrum miasta. O fakcie wspomniiała równolegle prasa niemiecka⁷ i polskojęzyczna⁸, co nastąpiło z miesięcznym opóźnieniem. Nie byłoby w tym nic zasta-

¹ Zob. L. Gawroński, *Saga rodu Wieniawskich*, Lublin 2003.

² Zob. W. Grigoriew, *Henryk Wieniawski życie i twórczość*, Warszawa-Poznań 1986.

³ Zob. J. W. Reiss, *Wieniawski*, Kraków 1969.

⁴ Zob.: R. Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – kompozytor na tle wirtuozowskiej tradycji skrzypcowej*, Poznań 2005; tenże, *Henryk Wieniawski – wirtuoz w świetle XIX-wiecznej prasy*, Poznań 2011.

⁵ „Kurier Warszawski”, [b.a.], (1881), nr 238, s. 3.

⁶ Zob. *Petite chronique*, [b.a.], „L'Art Moderne”, (1882), nr 16, s. 126.

⁷ Zob. *Notizen*, [b.a.], „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 16, s. 169.

⁸ Zob. *Ze świata*, [b.a.], „Echo Muzyczne”, (1882), nr 10, s. 80.

nawiającego, gdyby nie fakt precyzyjnego podania adresu zamieszkania, co miało miejsce od pierwszych dni osiedlenia się w mieście, a czego nie dokonywano w przypadku innych osób. Ponad to, jeszcze w kwietniu mieszkańcy Brukseli dowiedzieli się, że nowo zamieszkały artysta „otwiera kurs fortepianu dla pań, który odbywać się będzie przy Boulevard de l’Observatoire”⁹, co oznacza, że mieszkanie Wieniawskiego stało się miejscem prywatnych lekcji fortepianu, do którego przybywali uczniowie z różnych części stolicy. Można powiedzieć, że zaczęło przypominać dom jego nauczyciela Franciszka Liszta w Weimarze, o którym jeszcze będąc dzieckiem usłyszał od swojej matki w Lublinie. Według relacji Marii Sabininy do pierwszego spotkania z Lisztem doszło 4 maja 1853 roku. Józef „grał biegle i czysto, ale nie dorównywał swojemu bratu, który ma w grze więcej techniki i życia”¹⁰. Wracając jednak do kwestii lokalowych, jeśli chodzi o zamieszkanie J. Wieniawskiego, na podstawie korespondencji ustalić można, że dość często zmieniano się, zwłaszcza u progu pobytu w mieście, co dowodzi być może braku stabilizacji. Na pierwszym zachowanym liście z adresem: Boulevard l’Observatoire 2, widnieje data 1 maja 1882 roku¹¹. We wrześniu tego samego roku Wieniawski wysłał pierwszy list opatrzony adresem Rue do Pepin 23¹². Warto w tym miejscu podkreślić, że dość szybko otrzymywał znaczące wsparcie ze strony arystokratycznej rodziny van der Heydenów – przyjaciół dworu królewskiego, co w dużej mierze przyczyniło się do umocnienia jego pozycji w mieście.

Z zachowanych materiałów wynika, że zajęcia prowadzone przez Wieniawskiego cieszyły się dużą popularnością, skoro już w czerwcu 1882 roku „Musikalisches Centerblatt”, za pośrednictwem tamtejszego korespondenta informowało, że „Józef Wieniawski otworzył w Brukseli kurs dla zaawansowanych pianistów, który pomimo miesięcy letnich cieszy się dużym zainteresowaniem”¹³. W „L’Europe” natomiast czytamy: „dowiadujemy się, że Pan Józef Wieniawski, słynny pianista i kompozytor, który wystąpił sześciokrotnie tej zimy w Paryżu, czym wywołał tak wielką sensację definitywnie osiedlił się wśród nas, otwierając kurs fortepianu”¹⁴. Dostępne źródła pozwalają ustalić, że pierwsze zajęcia odbyły się 15 września 1882 roku¹⁵. Pomimo licznych sukcesów w tym zakresie, jak podają dzisiaj dostępne materiały Wieniawski nie objął nigdy stanowiska profesora fortepianu Królewskiego Konserwatorium Muzycznego w Brukseli¹⁶. Wielokrotnie jednak pełnił funkcję jurora podczas konkursów pianistycznych w różnych ośrodkach Belgii: Ostendzie, Antwerpii, Gandawie, o czym dowiadujemy się z zachowanej korespondencji. Celem lepszego zobrazowania zagadnienia i połączenia zaistniałych faktów należy również podjąć dotychczas szczegółowo nieopracowane zagadnienie odnoszące się do Henryka Wieniawskiego w tym zakresie, z uwzględnieniem jego rodziny.

⁹ Notizen, [b.a.], „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 16, s. 169.

¹⁰ W. Grigoriew, dz. cyt., s. 77.

¹¹ Biblioteka Królewska Belgii (dalej: BKB) sygn. ML 2740, list J. Wieniawskiego do Mme van der Heyden, Bruxelles, 1 maja 1882 r., k. 13.

¹² BKB sygn. ML 2740, list J. Wieniawskiego do Mme van der Heyden, Bruxelles, 15 września 1882 r., k. 18.

¹³ Notizen, (b.a.), „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 23, s. 231.

¹⁴ „L’Europe”, [b.a.], (1882), nr 1001, s. 6.

¹⁵ Zob. Notizen, [b.a.], „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 40, s. 138.

¹⁶ Informacje na podstawie kwerendy w Archiwum Królewskiego Konserwatorium Muzycznego w Brukseli, przeprowadzonego przez autora opracowania.

Henryk Wieniawski w Brukseli

Mówiąc o Józefie Wieniawskim i jego pierwszych krokach w stolicy Belgii po osiedleniu się, jeszcze przed założeniem rodziny, nie można pominąć aktywności Henryka, przypadającej na ten sam przedział czasowy, co pozwoli lepiej zobrazować sytuację, w jakiej znaleźli się bracia.

Władimir Grigoriew przypomniał, że w dniu „31 lipca 1876 roku klasę skrzypiec Wieniawskiego ukończyli pierwsi absolwenci”¹⁷, a zatem miało to miejsce jeszcze podczas pełnienia przez Józefa funkcji dyrektora Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego¹⁸. Po osiedleniu się skrzypek sprowadził do Brukseli całą rodzinę – żonę – Izabelę Hampton (1840-1924)¹⁹, wraz dziećmi²⁰, co umożliwiła stabilna sytuacja finansowa artysty. Obowiązki rodzinne nie stanęły jednak na przeszkodzie prowadzeniu intensywnej działalności koncertowej. Skrzypek zmarł niespodziewanie 31 marca 1880 roku, pozostawiając żonę z osieroconą piątką dzieci. Po śmierci męża, z uwagi na pogarszającą się sytuację finansową córka od początku niezbyt przychylnego Henrykowi – Thomasa Hamptona wyjechała do rodziny w Londynie²¹. Nie był to przypadkowy kierunek, również z punktu widzenia późniejszej emigracji żony Józefa, wraz z córkami po jego śmierci. Isabelle pochodziła bowiem z brytyjski-irlandzkiej rodziny arystokratycznej. Zamiłowanie matki do muzyki należy zapewne zawdzięczać osobie jej wuja – George’a Alexandra Osborne’a (1806-1893)²². Po kilku miesiącach żona Henryka powróciła do stolicy Belgii, gdzie „ponownie zamieszkała z małą Ireną i pozostałym potomstwem przy Rue de Florence 24”²³. Na ten okres przypadła wspomniana już przeprowadzka Józefa Wieniawskiego do Brukseli. Dość szybko zainicjowany kurs fortepianu zyskując dzięki temu popularność w mieście. Zdaniem Anny Al-Araj uczęszczała nań również córka Henryka, które to zajęcia były dopełnieniem studiów w brukselskim konserwatorium²⁴.

Józef i Melania Mahrel Wieniawscy

W przeciwieństwie do brata, Józef Wieniawski ożenił się dość późno, bowiem mając 52 lata. Do zaślubin doszło 20 grudnia 1889 roku w Dreźnie²⁵, a jego małżonką została młodsza o dwadzieścia trzy lata – Melania Mahrel Hilzheimer²⁶. W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na koligację rodzinne żony kompozytora, co nie było dotychczas przedmiotem badań muzykologów. Dlatego też zagadnienie niniejsze zo-

¹⁷ W. Grigoriew, dz. cyt., s. 205.

¹⁸ Informacja o rezygnacji Wieniawskiego ze stanowiska pojawiła się w listopadzie 1877 r., na łamach czasopisma „Kurier Warszawski”. Jak czytamy: „Dowiadujemy się, że z powodów zdrowotnych

¹⁹ Izabela Wieniawska była córką Thomasa i Elisabeth Hamptonów.

²⁰ Z ośmiorga dzieci pięcioro doczekało wieku dorosłego, przeprowadzając się jako dzieci, bądź przychodząc na świat w Brukseli: Juliusz Józef, Izabela Helena, Ewelina, Henryka Klaudyna, Irena Regina.

²¹ Zob. A. Al-Araj, *Irena Wieniawska – zapomniana kompozytorka. Rys biograficzny i recepcja twórczości w I połowie XX wieku*, „Muzyka” 2013, nr 4, s. 51.

²² Zob. M. Terlecka, *Irène Régine Wieniawska – próba rekonstrukcji życia i twórczości*, „Kwartalnik Młodych Muzykologów UJ” nr 42 (3/2019), s. 33.

²³ A. Al-Araj, dz. cyt., s. 51.

²⁴ Klasa fortepianu Pierre’a -Jeana Storcka i skrzypiec Jenö Hubay’a.

²⁵ Handschriftenarchiv Dresdner Kreuzchor, *Heiratsurkunde*, 1889/505.

²⁶ Ma potrzeby publikacji autor posłużył się polskojęzyczną wersją imienia.

stanie omówione w najbardziej jak to możliwe szczegółowy sposób, choć wciąż niektóre z podanych informacji należało będzie w przyszłości poddać bardziej wnikliwym rozważaniom.

Fot. 1: Melania Wieniawska (1860-1942)²⁷

Melania urodziła się w Brunszwiku 29 grudnia 1860 r., jako córka Emmy (z. d. Herzberg) i Jakuba Hizlheimerów – drezdeńskiego bankiera. Pewnym jest, że Melania miała siostrę Else, prawdopodobnie młodszą o rok. Takie założenia należy przyjąć na podstawie funkcjonującej dzisiaj literatury²⁸ i materiałów źródłowych (prasy, materiałów archiwalnych, dokumentów życia społecznego). Zdaniem autora niniejszego opracowania przypuszczenia dotyczące ojcostwa budzą jednak wątpliwości. Ludwik Gawroński stwierdził, że był nim, jak już wspomniano powyżej - Jakub Hizlheimer. Ten jednak zmarł w 1855 roku, a zatem przed narodzinami sióstr. Z zachowanych informacji wynika, że kobieta wyszła za mąż ponownie. Jej partnerem został czeski pianista i kompozytor – Julius Schulhoff (1825-1898)²⁹, któremu pod koniec lat 90-tych Józef zadedy-

²⁷ Biblioteka Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego (dalej: BWTM), sygn. F-430.

²⁸ Zob. L. Gawroński, *Saga rodu Wieniawskich*, Lublin 2003, s. 23.

²⁹ Julius Schulhoff (1825-1898) – zadebiutował przed drezdeńską publicznością w 1842 r., a następnie w na deskach lipskiego Gewandhaus. Koncertował w prestiżowych ośrodkach Europy: Paryżu, Berlinie, Brukseli, a także Moskwie i Sankt Petersburgu. Zob. M. Betz, *Schulhoff Julius*, w: MGG Die

kował 6 *Lieder* op. 50³⁰ - pieśni na głos z towarzyszeniem fortepianu powstałe w okresie do 5 października do 29 grudnia 1895 r.³¹, *Etude As-dur* op. 44 nr 17³². Wieniawski dokonał muzycznej ilustracji tekstów niemieckich poetów – Heinricha Heinego (1797-1856)³³ i Johann'a Wolfganga von Goethego (1749-1832)³⁴.

Wśród licznych artykułów informujących o śmierci Wieniawskiego pojawiły się syntetyczne opracowania jego biografii. W jednej z anonimowych adnotacji zapisano, że „Józef Wieniawski ożeniony był z córką Schulhoffa”³⁵.

Elżbieta Regina Wieniawska

Elżbieta Regina Wieniawska była starszą córką Józefa i Melanii Wieniawskich. Urodziła się 9 lipca 1892 roku w Brukseli³⁶. Nie ulega wątpliwości, że od samego początku miała sprzyjające warunki ku temu, aby rozwijać swój wcześniej odkryty talent muzyczny, bowiem ojciec prowadził intensywną działalność kompozytorską i pedagogiczną w domu rodzinnym. Był to jeden z nieformalnych salonów muzycznych do którego przybywali artyści z całego miasta, w tym François-Auguste Gevaert (1871-1908) – jeden z nauczycieli Elżbiety. Kunsztu artystki dowodzi późniejsze zaangażowanie w życie muzyczne Londynu³⁷ oraz innych ośrodków na terenie Wielkiej Brytanii. Wiadomości dotyczących tego zagadnienia dostarczają źródła prasowe, jak również materiały przekazane do Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego osobiście przez córki kompozytora lub kuzyna - Adama Wieniawskiego³⁸.

Pierwsze informacje o działalności Wieniawskiej pochodzą z 30 października 1924 roku. Tego dnia miał miejsce koncert Wieniawska String Quartet, w wykonaniu którego zaprezentowano kwartety smyczkowe Haydna, Wieniawskiego i Beethovena. Nie podano jednak informacji dotyczących składu zespołu. Występ odbył się o godzinie 17.45, z udziałem miejscowej śpiewaczki Willy. Ponadto warto zwrócić uwagę na lokalizację wydarzenia – Young Men's Christian Association (Y. M. C. A.)³⁹, którego korzenie sięgają 1844 r. Kolejny występ z udziałem Wieniawskiej, o którym poinformowała prasa odbył się dopiero dwa lata później, tym razem w Cardiff. Odnotowa-

---

Musik Geschichte und Gegenwart Allgemeine Enzyklopädie der Musik, Bärenreiter metzler t. 15, Kassel 2006, s. 222.

³⁰ Biblioteka Królewskiego Konserwatorium Muzycznego w Brukseli (dalej: BKKMB), sygn. FC-3-W-003.

³¹ Zob. Tamże. k. 7 – 19.

³² J. Wieniawski, 24 *Etudes pour en 4 cahiers piano*, Schott & Frères S. F. 3973. a, Bruxelles 1892.

³³ Heinrich Heine (1797-1856) – niemiecki poeta i publicysta, uważany za jednego z czołowych twórców niemieckiej literatury XIX wieku. H. Heine, *Księga pieśni*, Warszawa 2021.

³⁴ Johann Wolfgang von Goethe (1749 -1832) – jeden z najwybitniejszych niemieckich poetów działających na przełomie XVIII i XIX wieku. Ceniony przedstawiciel klasycyzmu weimarskiego i jeden z twórców romantyzmu w literaturze. J.M. Carré, *Goethe*, Warszawa 1950.

³⁵ „Kurier Warszawski”, [b.a.], (1912), nr 315, s. 3.

³⁶ BWTM, sygn. F-430.

³⁷ Zagadnienie dotyczące przeprowadzki omówiono w poprzednim paragrafie.

³⁸ Adam Wieniawski (1879-1950) – syn Aleksandra i Julii Wieniawskich. Ukończył studia w zakresie kompozycji u Henryka Melcera szczawińskiego i klasę fortepianu Zygmunta Noskowskiego. Był jednym z inicjatorów Między narodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina, a podczas II (1932) i III (1935) edycji, przewodniczącym jury. Zob. L. Kucharski, *Wieniawski Adam*, [w:] *Kompozytorzy polscy 1918-2000*, cz. II: Biogramy, red. M. Podhajski, Gdańsk-Warszawa 2005, s. 1078.

³⁹ „Western Mail”, (b.a.), 30 października 1924, s. 6.

no, że w koncercie zaprezentowała się „córka polskiego pianisty i kompozytora Józefa Wieniawskiego, brata znakomitego skrzypka Henryka”⁴⁰. Dowiadujemy się, że artystce przy fortepianie towarzyszył Alec Templeton⁴¹. W listopadzie 1927 roku poinformowano o innego rodzaju aktywności starszej córki kompozytora. W „Western Mail” pojawiła się wzmianka, z której dowiadujemy się, że „Pani Wieniawska gościła członków Stowarzyszenia Francusko-Brytyjskiego, z udziałem których w ubiegłą sobotę w pałacu parkowym o odczytano interesującą lekturę *Anecdotes Musicales*”⁴². Na podstawie odnalezionych informacji można przypuszczać, że Wieniawska regularnie koncertowała w Cardiff. Kolejna wzmianka na ten temat pojawiła się 6 maja 1926 roku. Jej treść natomiast świadczy o ugruntowanej pozycji Elżbiety Wieniawskiej w tamtejszym środowisku artystycznym, czego zapowiedzią jest sam tytuł – *Woman pianist of international reputation*⁴³. Artykuł dotyczy Aline von Barentzn⁴⁴, która na zaproszenie Elżbiety Wieniawskiej, w ramach tournée po Europie wraz z Philadelphia Orchestra przybyła do Cardiff⁴⁵. Ponadto dowiadujemy się, że „Elżbieta Wieniawska wystąpi w koncercie”⁴⁶. O fakcie tym poinformowało cztery dni później plakacie zamieszczonym na łamach „Western Mail”⁴⁷. 10 lutego artystka wystąpiła w koncercie z udziałem dwojga pianistów. Towarzyszyli jej Aline van Barentzen oraz Alois Mencik Zebinsky⁴⁸. Tym razem wydarzenie odbyło się w sali widowiskowej Cardiff High School for Girls. Informacja o kolejnym koncercie pojawiła się dopiero 27 października 1941 roku. W mającym miejsce dzień wcześniej koncercie, zorganizowanym w Skellfield School, Elżbieta Wieniawska wykonała utwory Mozarta⁴⁹. Na widowni zasiadł biskup Ripon - Geoffrey Lunt. Dochód z wydarzenia przeznaczono na potrzeby poszkodowanych podczas II wojny światowej⁵⁰.

W tym miejscu podkreślić należy, że Elżbieta Wieniawska odegrała istotną rolę w działaniach zmierzających do zachowania dorobku i pamiątek po swoim ojcu. Podczas wizyty w ambasadzie belgijskiej w Warszawie, jaka miała miejsce w połowie lat 70-tych artystka część materiałów dotyczących Józefa Wieniawskiego przekazała do Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego⁵¹. Wśród nich znalazły się rękopisy nut⁵² i korespondencje, a także fotografie z cennymi opisami, pozwalającymi ustalić nowe fakty z życia poszczególnych osób. Dowiadujemy się, że urodzona w Brukseli, od 1921 roku przebywała w Londynie⁵³, gdzie zaangażowała się w życie kulturalne miasta. W 1923 roku powołała do istnienia formację – London First String Trio, a następnie

⁴⁰ *Cardiff benefit concert*, (b.a.), „Western Mail” 1 grudnia 1926, s. 9.

⁴¹ Tamże, s. 9.

⁴² „Western Mail”, (b.a.), 7 listopada 1927, s. 10.

⁴³ Pianistka o międzynarodowej reputacji.

⁴⁴ Aline von Barentzen (1897-1981) -

⁴⁵ *Woman pianist of international reputation*, (b.a.), „Western Mail” 6 maja 1929, s. 11.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ „Western Mail” (b.a.), 10 maja 1929, s. 10.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ „The Dorkshire Post”, (b.a.), 27 października 1941, s.1.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Informacja pozyskana podczas wywiadu z Andrzejem Spózem – kustoszem Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego im. Stanisława Moniuszki (4.09.2022 r.).

⁵² Własnoręczne rękopisy kompozytora oraz kopie odręczne sporządzone przez wydawców.

⁵³ BWTM, sygn. F.-5.705.

dołączyła do London String Quartet⁵⁴. Z informacji zawartych w notatce wynika, że była również uzdolnioną skrzypaczką, wiolonczelistką i nauczycielką języków⁵⁵. Przerwa w działalności artystycznej, powodująca brak informacji w źródłach prasowych wynikać może natomiast z faktu pełnienia do 1948 roku funkcji kapitana Armii Brytyjskiej⁵⁶. Pośród materiałów dotyczących Wieniawskiej, przekazanych do WTM znalazła się również partytura *Symfonii D-dur* op. 49, dostarczonej przez Adama Wieniawskiego. Na stronie tytułowej widnieje odręczna adnotacja: *Dar p. Elżbiety Wieniawskiej, córki ś. p. Józefa, z okazji jubileuszu 22 III 1934 r., Adam Wieniawski*⁵⁷. Działania te świadczą zatem o kultywowaniu pamięci po zmarłym ojcu, a także świadomości o swoich korzeniach oraz jednej z najważniejszych wówczas instytucji kulturalnych, której był współzałożycielem.

Fot. 2: Elżbieta Wieniawska (1892-1978)⁵⁸

Aktywności Elżbiety dowodzi jeden z zachowanych listów, adresowany do nieznannej artystki pianistki o nazwisku Klempner. Autorka wspomina o planowanych koncertach kościele św. Edmunda (Southampton). W korespondencji wysłanej na papierze sygnowanym przez Skellfield School:

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ BWTM, N 280/62.

⁵⁸ BWTM, sygn. F-5.705.

8 lipca 1942 r.

Droga Panno Klempler!

Wczoraj otrzymałam od Panny Sykes list informujący mnie, że pragnie Pani ze mną zagrać następujące utwory podczas trzeciego recitalu w kościele św. Edmunda: *Sonata D-dur* Beethovena, dwie sonatiny Schuberta (o numerach 1 i 2) i *Sonata A-dur* Händla. Jestem bardzo wdzięczna za tak miłą propozycję, dlatego wysyłam Pani nuty niezwłocznie, gdyż Pani Sykes pisze mi, że nie będzie miała Pani wiele czasu po 15-tym lipca, by je poćwiczyć. Przydatna może być informacja, że ja planuję zagrać utwór numer 1 Schuberta w trakcie pierwszego recitalu, sonaty Beethovena i Händla podczas drugiego, zaś numer 2 Schuberta podczas trzeciego recitalu. Uprzejmie proszę mi napisać, czy cenny zapis nutowy dotarł do Pani w stanie nienaruszonym. Niezmiernie cieszę się na spotkanie i wspólny występ u św. Edwarda!

Z serdecznym pozdrowieniem,

Elisabeth Wieniawska⁵⁹

Należy również zwrócić uwagę na działalność kompozytorską Elżbiety Wieniawskiej, choć w Bibliotece Królewskiego Konserwatorium Muzycznego w Brukseli zachowały się dwa utwory jej autorstwa. Pierwszy – *Cosmolata benessi*⁶⁰ przeznaczony został na głos i altówkę. Inspiracją do jego powstania był tekst zaczerpnięty z „Bess in Amber – a Little Book of Thoughtful Verse” autorstwa brytyjskiego dziennikarza i powieściopisarza John’a Oxenham’a (właściwie: William Unkerley). Adresatką utworu jest rosyjska śpiewaczka – Tatiana Makushina⁶¹. Druga z zachowanych kompozycji Wieniawskiej to *Melody e-moll*⁶² na altówkę i fortepian, będąca klasycznym przykładem miniatury instrumentalnej. Elżbieta Regina Wieniawska zmarła 13 marca 1978 roku w Inglenbook Hotel 5 Bedfor (East Sussex)⁶³, gdzie prawdopodobnie została pochowana na jednym z cmentarzy⁶⁴.

Tabela nr 1. Spis korespondencji przekazanej przez Elżbietę Wieniawską do Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego

Lp.	Sygn.	Data	Nadawca	Adresat
1.	D 23/1	Warszawa, 23.10.1853	Henryk, Józef i Regina Wieniawscy	André Hippolyte Chélard
2.	D 22/2	29.06.1886	Nikołaj Médém	Józef Wieniawski
3.	T VIII 105	?	Józef Wieniawski	?
4.	D 5/4	Warszawa, 16.10.1905	Mieczysław Karłowicz	Józef Wieniawski
5.	D 5/5	Warszawa, 31.10.1905	Mieczysław Karłowicz	Józef Wieniawski

⁵⁹ BKKMB sygn. FC-3-W_051-2.

⁶⁰ BKKMB, sygn. FC-3-W-024.

⁶¹ Tatiana Makushina (1895-1961) – rosyjska śpiewaczka operowa. Przyjaciółka córek Józefa Wieniawskiego. Na jednym z przekazanych jej egzemplarzy pieśni op. 16 widnieje ich odręczny podpis.

⁶² BKKMB, sygn. FC-3-W-141/2.

⁶³ BWTM, sygn. F.-5.705.

⁶⁴ Miejsce pochówku nieznane.

6.	D 19/2	Paryż, 24.07.1878	Józef Wieniawski	Ambroise Thomas
7.	D 19/3	Berlin, 10.03.1889	Józef Wieniawski	Pani NN
8.	D 19/4	Berlin, 14.03.1889	Józef Wieniawski	Pani NN
9.	D 20/1	Tournai, 15.07.1886	Victor Barbounelle ⁶⁵	Józef Wieniawski
10.	D 20/2	Gandawa, 7.07.1887	?	Józef Wieniawski
11.	D 20/3	Gandawa, 5.07.1888	?	Józef Wieniawski
12.	D 20/4	Liège, 10.01.1886	?	Józef Wieniawski
13.	D 20/5	Petersburg, 6.06.1910	Aleksander Głazunow	Józef Wieniawski
		Antwerpia, 27.09.1909	Jan Pilecki	Józef Wieniawski
14.	D 20/6	Petersburg, 14.02.1887	J. Becker J. Peterssen	Józef Wieniawski
15.	D 20/11	Paryż, 18.10.1900	Georg Dubois	Józef Wieniawski
16.	D 20/12	Bruksela, 1895	J. Flament	Józef Wieniawski
17.	D 20/13	Warszawa, 30.12.1883	Jan Kleczyński	Józef Wieniawski
18.	D 20/14	Wiedeń, 30.03.1889	Teodor Leszetycki	Józef Wieniawski
19.	D 20/15	Paryż, 30.10.1888	Jules Massenet	Józef Wieniawski
20.	D 20/17	Grodno, 28.04.1885	Eliza Orzeszkowa	Józef Wieniawski
21.	D 20/19	Wilno, 1877	Kazimiera Tyszkiewicz	Józef Wieniawski
22.	D 24/1	Lwów, 30.04.1857	Karol Mikuli	Józef Wieniawski
23.	D 27/1	?	Apolinary Kątski	Józef Wieniawski
24.	D 35/2	Warszawa, 16.10.1910	Bolesław Domaniewski	Józef Wieniawski
25.	D 36/2	Praga, 6.11.1877	Gabriele M. Ernst	Józef Wieniawski
26.	D 22/1	Warszawa, 25.10.1883	Kazimierz Hofmann	Józef Wieniawski

Zbiór rękopisów nut przedstawia się następująco:

Tabela nr 2. Spis rękopisów kompozycji przekazanych przez Elżbietę Wieniawską do Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego

Lp.	Sygn.	Tytuł	Liczba kart	Uwagi
1.	R 3452	<i>La nuit en mer Je pense à toi Un pin croitsolitaire</i>	8	-
2.	R 3448	<i>Quatour pour deux violons, alto et vio</i>	55	Transkrypcja na 4 ręce sporządzona przez autora
3.	R 3454	<i>Il m'aimait tant</i>	4	Kopia z adnotacjami kompozytora

⁶⁵ Burmistrz Tournai.

4.	R 3447	<i>Mazurek koncertowy D-dur op. 41</i>	2	-
5.	R 3453	<i>Ave Maria op. 16</i>	6	Na. k. 6: <i>Fin du Rondeau op. 15</i>
6.	R 3449	<i>Sonata d-moll op. 24</i>	14	Kopia z dopiskiem kompozytora: „Cette oeuvre fut l'exécutée à Berlin par l'Auteur et M. Joseph Joachim, le 9 Février 1898, à la Salle de la Singakademie”. Na kart tyt. podpis E. Wieniawskiej.
7.	R 3451	<i>Mazurek A-dur op. 23 nr 1</i>	4	Bruxelles, 6 Mai 1894 r.
8.	R 3444	<i>Ouverture E-dur op. 28</i>	9	Opracowanie na 4 ręce. 4 lipca 1862 r.
9.	R 3450	<i>Pieśń jesienna: Co jest życie op. 17 nr 2</i>	4	-
10.	R 3445	<i>Walc koncertowy Des-dur op. 3</i>	8	Autograf: Bruxelles, 8 avril 1912
11.	26/Ch	<i>Curiosités techniques. Etude de Chopin (op. 25 no 11)</i>	8	Autograf 1853

Marcelina Emma Wieniawska

Niestety znacznie mniej informacji zachowało się na temat młodszej, również niezamężnej córki Józefa Wieniawskiego. Marcelina Emma Henryka Wieniawska urodziła się 2 września 1895 roku w Brukseli, o czym dowiadujemy się z aktu zgonu⁶⁶. Materiały zachowane w WTM podają jednak rok 1894⁶⁷. Od 1948 roku mieszkała Bexhill Sussex (Anglia), natomiast wcześniej zamieszkiwała pod adresem 16 rue Alphonse Renard w dzielnicy Ixelles. Niespełna dwa lata po zakończeniu II wojny światowej, skierowała do WTM list o następującej treści:

29 maja 1947 r.

16 rue Alphonse Renard Ixelles

Szanowny Panie,

Pan Masai z Biblioteki Królewskiej poinformował mnie dzisiaj, że przekazał w Pańskie ręce należące do mnie oryginalne i podpisane zapiski, które wcześniej były własnością mojego ojca i pianisty Józefa Wieniawskiego. W moim posiadaniu jest ich o wiele więcej, Są również o wiele bardziej interesujące, z przyjemnością prześlę je do Pana oceny, by poznać ich dokładną wartość. Okoliczności wywołane przez wojnę zmuszają mnie niestety do ich sprzedaży po możliwie jak najbardziej korzystnej cenie. Uprzejmie więc proszę o wyznaczenie terminu spotkania w tej sprawie, które może odbyć się bądź u mnie lub u Pana. Moje wolne terminy w przyszłym tygodniu to środa popołudniu lub czwartek pomiędzy godziną 4 i 5, lub sobota popołudniu. Mam pod opieką moją krewną, która jest chora, dlatego nigdy nie dysponuję czasem rano ani

⁶⁶ England & Wales, civil registration death index 1916-2007, nr 14786.

⁶⁷ BWTM, sygn. F-432.

wieczorem. Ewentualnie odpowiada mi również niedziela. Uprzejmie proszę o odpowiedź zwrotną, który z tych terminów Panu odpowiada oraz informację, czy woli Pan, by spotkać się u Pana.
 Proszę przyjąć wyrazy szacunku,
 Marcelle Wieniawska⁶⁸.

Wówczas obowiązki dyrektora Biblioteki Królewskiej w Brukseli sprawował wspomniany w liście François Masai (1909-1979)⁶⁹. Duża część rękopisów J. Wieniawskiego pozostaje do dnia dzisiejszego w bibliotece królewskiej. Adresat listu Marceliny Wieniawskiej niestety pozostaje nieznanym. Można jedynie domniemywać, że chodzi o wspomnianego już Adama Wieniawskiego – ostatniego dyrektora WTM, przed wybuchem II wojny światowej. Opierając się na przedstawionym liście, należy wskazać na przekazane materiały. Wśród nich znajdują się rękopisy korespondencji, nut i innych dokumentów pozwalających na ustalenie kolejnych, istotnych faktów z życia J. Wieniawskiego. Marcelina Wieniawska zmarła 12 września 1990 r.⁷⁰, w domu spokojnej starości – The Pines Nursing Home (East Sussex).

Fot. 3: Marcelina Wieniawska (1895-1990)⁷¹

Niejednokrotnie sprawy rodzinne komplikowały Wieniawskiemu działalność artystyczną, co miało miejsce między innymi w marcu 1896 r., podczas przygotowań do obcho-

⁶⁸ BKKMB, sygn. FC-3-W_051_2.

⁶⁹ François Masai (1909-1979) – belgijski filozof i historyk. Od 1939 r., zatrudniony w Bibliotece Królewskiej Belgii. Zob. F. Masai, *Pléthon et le platonisme de Mistra*, Paris 1956.

⁷⁰ BWTM, sygn. F-432.

⁷¹ BWTM, sygn. F-433.

dów 25. rocznicy powstania WTM. Prasa oficjalnie poinformowała wówczas o problemach zdrowotnych jednej z córek. Ostatecznie jednak artysta przybył na uroczystości. Jak poinformował „Kurier Warszawski”:

Józef Wieniawski przyjeżdża ostatecznie do Warszawy, aby wziąć udział w koncercie jubileuszowym Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, który ma się odbyć w dniu 19-tym b. m. Choroba córeczki naszego artysty, która stała na przeszkodzie jego przyjazdowi, przeszła szczęśliwie, skutkiem czego dyrektor Towarzystwa otrzymał onegdaj depezę z Brukseli, zawiadamiającą, że przyjeżdża dnia 15-go b. m.⁷²

Marcelle Emma Wieniawska zmarła 2 września 1990 roku w Hove, East Sussex, mając 94 lata⁷³. Została pochowana na Hove cementary.

Podsumowanie

Pomimo coraz bardziej wnikliwych badań dotyczących osoby Józefa Wieniawskiego zagadnienie odnoszące się do rodziny kompozytora nie stanowiło dotychczas przedmiotu badań muzykologów. Celem niniejszych rozważań było zatem wskazanie na nieznane dotychczas fakty z życia brata słynnego skrzypka, w odniesieniu do jego rodziny. Na potrzeby niniejszej publikacji przeprowadzona została kwerenda w ośrodkach na terenie kraju, jak i zagranicą. Wykorzystano w tym celu materiały drukowane, najbardziej szczegółowych informacji dostarczyły rękopisy. Objęły one nie tylko nuty utworów autorstwa kompozytora. Wykorzystano korespondencje Józefa Wieniawskiego, jak też jego córek – Elżbiety i Marceliny. Ponad to autor publikacji dokonał nie opracowanego dotychczas skatalogowania źródeł, w postaci nut i korespondencji Wieniawskiego przekazanych do Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego przez córki kompozytora. Uzyskano w ten sposób nieznane i niepublikowane w literaturze naukowej fakty z życia rodziny Wieniawskich, a przede wszystkim gałęzi związanej z bratem słynnego skrzypka – jego żoną i córkami. Wypełnienie niniejszej luki potrzebuje jednak kontynuacji poprzez dotarcie do bardziej szczegółowych źródeł w wyniku kwerendy.

REFERENCES - BLIOGRAFIA

Archival sources:

Biblioteka Królewska Belgii

List J. Wieniawskiego do Mme van der Heyden, Bruxelles, 1 maja 1882 r., sygn. ML 2740, k. 13.

List J. Wieniawskiego do Mme van der Heyden, Bruxelles, 15 września 1882 r., sygn. ML 2740 k. 18.

Biblioteka Królewska Konserwatorium Muzycznego w Brukseli

List Elżbiety Wieniawskiej do ? Klempner, sygn. FC-3-W_051_2.

Elżbieta Wieniawska Melody e-moll, sygn. FC-3-W-141/2.

Elżbieta Wieniawska Cosmolata benessi, sygn. FC-3-W-024.

Joseph Wieniawski 6 Lieder op. 50, sygn. FC-3-W-003.

Biblioteka Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego

Fotografia sygn. F-430.

Fotografia sygn. F-5.705.

⁷² „Kurier Warszawski”, [b.a.], (1896), nr 98, s. 3.

⁷³ www.thegenealogist.co.uk., vol. 18, s. 1030 (dostęp: 4.05.2023 r.).

Fotografia sygn. F-432.
 Fotografia sygn. F-433.
Joseph Wieniawski Symphonie pour Oechestre, sygn. N 280/62.
Handschriftenarchiv Dresdner Kreuzchor
Heiratsurkunde, 1889/505.
The National Archives
 England & Wales, civil registration death index 1916-2007

Press sources:

Cardiff benefit concert, [b.a.] „Western Mail” 1 grudnia 1926.
 „Kurier Warszawski”, [b.a.], (1881), nr 238.
 „Kurier Warszawski”, [b.a.], (1896), nr 98.
 „Kurier Warszawski”, [b.a.], (1912), nr 315.
 „L'Europe”, [b.a.], (1882), nr 1001.
Notizen, [b.a.], „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 16.
Notizen, [b.a.], „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 23.
Notizen, [b.a.], „Musikalisches Centerblatt”, (1882), nr 40.
Petite chronique, [b.a.], „L'Art Moderne”, (1882), nr 16.
 „The Dorkshire Post”, [b.a.], 27 października 1941.
 „Western Mail”, [b.a.], 7 listopada 1927.
 „Western Mail”, [b.a.], 10 maja 1929.
Woman pianist of international reputation, [b.a.], „Western Mail” 6 maja 1929.
Ze świata, [b.a.], „Echo Muzyczne”, (1882), nr 10.

Printed sources:

Wieniawski J., *24 Etudes pour en 4 cahiers piano*, Schott & Frères S. F. 3973. a, Bruxelles 1892.
 Studies:
 Al-Araj A., *Irena Wieniawska – zapomniana kompozytorka. Rys biograficzny i recepcja twórczości w I połowie XX wieku*, „Muzyka” 2013.
 Betz M., *Schulhoff Julius*, [w:] *MGG Die Musik Geschichte und Gegenwart Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, Bärenreiter metzler, t. 15, Kassel 2006.
 Carré J. M., *Goethe*, Warszawa 1950.
 Gawroński L., *Saga rodu Wieniawskich*, Lublin 2003.
 Grigoriew W., *Henryk Wieniawski życie i twórczość*, Warszawa-Poznań 1986.
 Heine H., *Księga pieśni*, Warszawa 2021.
 Kucharski L., *Wieniawski Adam*, w: *Kompozytorzy polscy 1918-2000*, cz. II: Biogramy, red. M. Podhajski, Gdańsk-Warszawa 2005.
 Masai F., *Pléthon et le platonisme de Mistra*, Paris 1956.
 Reiss J. W., *Wieniawski*, Kraków 1969.
 Suchowiejko R., *Henryk Wieniawski – kompozytor na tle wirtuozowskiej tradycji skrzypcowej*, Poznań 2005.
 Suchowiejko R., *Henryk Wieniawski – wirtuoz w świetle XIX-wiecznej prasy*, Poznań 2011.
 Terlecka M., *Irène Régine Wieniawska – próba rekonstrukcji życia i twórczości*, „Kwartalnik Młodych Muzykologów UJ”, nr 42 (3/2019).

Netography

www.thegenealogist.co.uk. Vol. 18, s. 1030 (dostęp: 4.05.2023 r.)